

Śmierć i życie po śmierci...

Eschatologia

Wykład 18

Ks. Grzegorz M. Baran

„Pan jest Sędzią narodów...” (Ps 7,9)

Starotestamentalne zapowiedzi Sądu Ostatecznego w Pismach i u Proroków

Kościół na temat Sądu Ostatecznego poucza w następujący sposób: „Zmartwychwstanie wszystkich zmarłych, "sprawiedliwych i niesprawiedliwych" (Dz 24, 15), poprzedzi Sąd Ostateczny. Będzie to "godzina, w której wszyscy, którzy spoczywają w grobach, usłyszą głos Jego: a ci, którzy pełnili dobre czyny, pójdą na zmartwychwstanie życia; ci, którzy pełnili złe czyny – na zmartwychwstanie potępienia" (J 5,28-29). Wówczas Chrystus "przyjdzie w swej chwale i wszyscy aniołowie z Nim... Zgromadzą się przed Nim wszystkie narody, a On oddzieli jednych ludzi od drugich, jak pasterz oddziela owce od kozłów. Owce postawi po prawej, a kozły po swojej lewej stronie... I pójdą ci na mękę wieczną, sprawiedliwi zaś do życia wiecznego" (Mt 25,31.32.46). [...] Sąd Ostateczny ujawni to, co każdy uczynił dobrego, i to, czego zaniechał w czasie swego ziemskiego życia, łącznie z wszystkimi tego konsekwencjami. [...] Sąd Ostateczny nastąpi podczas chwalebnego powrotu Chrystusa. Jedyne Ojciec zna dzień i godzinę sądu. Tylko On decyduje o jego nadejściu. Przez swego Syna Jezusa Chrystusa wypowie On wówczas swoje ostateczne słowo o całej historii" (KKK1038. 1039. 1040). A zatem będzie miał on miejsce przy końcu świata, kiedy to przybędzie powtórnie na ziemię Jezus Chrystus. Sąd ten obejmie wszystkich ludzi, którzy powstaną z martwych. Ważną kwestię, która została wyakcentowana w Katechizmie, jest to, że przez Jezusa wypowie się ostatecznie wówczas sam Bóg.

Szukając zapowiedzi w Starym Testamencie na temat Sądu Ostatecznego warto w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na obraz Boga jako sędziego, następnie przywołać motyw sądu związanego z „Dniem Pańskim”. Omawiając Sąd Ostateczny, którego wizję przedstawił Jezus, należy także uwzględnić wizję Daniela dotyczącą Syna Człowieczego (Dn 7,9-14.26) oraz zmartwychwstania (Dn 12,1-2). Z pośród wielu wzmianek starotestamentalnych warto także przywołać obrazy z greckich ksiąg Starego Testamentu, zwłaszcza literatury mądrościowej.

1. Bóg – Sędzia wszystkich narodów.

Stary Testament wielokrotnie wyraża prawdę, że Bóg jest Panem, który sprawuje władzę nad całym światem, a zwłaszcza nad ludźmi (zob. np. Ps 22,29; 66,7; 114,7; Mdr 6,7; 8,1; Dn 4,14; Mi 4,13). On jako suwerenny władca własną wolą określa prawo i ustala normy sprawiedliwości. Według tych norm i prawa osądza ludzi, wymierzając im sprawiedliwość. Stąd też Bóg jawi się na kartach Starego Testamentu również jako sędzia, którego władzy sędziowskiej podlega nie tylko Izrael (por. np. Iz 33,22; Ez 16,38; 23,24; 33,20), lecz wszystkie narody (zob. Ps 7,9; 110,6; por. Iz 66,16), a zatem każdy człowiek (zob. Prz 29,26: „Pan osądzi każdego”), zarówno sprawiedliwy, jak i grzesznik (zob. Koh 3,17; „Za-

równy sprawiedliwego jak i bezbożnego będzie sędził Bóg: na każdą bowiem sprawę i na każdy czyn jest czas wyznaczony”).

Jako sędzia Bóg doskonale potrafi rozpoznać sprawiedliwego i grzesznika, gdyż „Pan przenika wszystkie serca i zgłębia wszystkie tajniki myśli” (1 Krn 28,9; por. Ps 44,22; 139,2-5; Syr 1,30). Posługując się antropologiczną symboliką, Jeremiasz prawdę o Bogu jako Sędzi wyraził w następujący sposób:

„Pan Zastępów jest sprawiedliwym sędzią, bada nerki i serce” (Jr 11,20).

„Ja, Pan, badam serce i doświadczam nerki, bym mógł każdemu oddać stosownie do jego postępowania, według owoców jego uczynków” (Jr 17,10).

W Starym Testamencie nerki były postrzegane jako miejsce lub źródło wzruszeń, myśli ukrytych i uczuć (zob. Ps 72,21; Ap 2,23). Serce natomiast postrzegane było jako siedlisko świadomej, rozumnej oraz wolnej osobowości człowieka, miejsce podejmowania decyzji, a także organ uczuć i rozmaitych pragnień. Było także synonimem ludzkiego „ja” – ludzkiej osoby. Bóg zatem jako sprawiedliwy sędzia jest w stanie poznać i osądzić najbardziej ukryte wymiary życia człowieka. Jego osądowi podlegają – jak zaznaczył Kohelet – wszystkie sprawy człowieka: „[...] lecz wiedz, że z tego wszystkiego będzie cię sędził Bóg!” (Koh 11,9).

Ponieważ od Boga zależy bieg wydarzeń, wpływa On także na nie w taki sposób, ażeby sprawiedliwi ostatecznie mogli uniknąć cierpień, na złych z kolei, aby spadła kara (por. Rdz 18,23-33). Na kartach Starego Testamentu wielokrotnie pojawia się motyw zwracania się człowieka do Boga jako Najwyższego Sędziego i Tego, który wymierza karę przestępcom (zob. Rdz 16,5; 31,49; 1 Sm 24,16; Jr 11,20). Taki jest zasadniczy cel funkcji Najwyższego Sędziego: wymierzanie sprawiedliwości (zob. np. 1 Krl 8,45; Ps 43,1). Wymierzyć sprawiedliwość oznacza natomiast ukarać grzesznika, a sprawiedliwego uwolnić od przykrych doświadczeń i obdarzyć go szczęściem. Kiedy Bogu jako sędziemu powierzał się sprawiedliwy, to – chociaż odwoływał się do Jego poczucia zemsty – czynił to nie tyle z chęci odwetu, lecz dlatego, aby zostało wyrównane naruszone prawo.

Warto zaznaczyć, że na kartach Starego Testamentu wielokrotnie jest podkreślane, że Bóg jest sędzią sprawiedliwym, który podejmuje słuszne wyroki:

„Sam będzie sędził świat sprawiedliwie, wyda narodom bezstronny wyrok” (Ps 9,9)

„On będzie sędził świat sprawiedliwie, z wiernością swą – narody” (Ps 96,13)

„On będzie sędził świat sprawiedliwie i według słuszności – ludy” (Ps 98,9).

„Pan Zastępów jest sprawiedliwym sędzią” (Jr 11,20).

„Tyś sprawiedliwy i rządzisz wszystkim sprawiedliwie: skazać kogoś, kto nie zasłużył na karę, uważasz za niegodne Twojej potęgi. Podstawą Twojej sprawiedliwości jest Twoja potęga, wszechwładza Twa sprawia, że wszystko oszczędzasz (Mdr 12,15-16).

Wykonując swą władzę sędziowską, Bóg jest absolutnie obiektywny, nie mający względu na osobę:

„Nie staraj się przekupić Go darem, bo nie będzie przyjęty, ani nie pokładaj nadziei w ofierze niesprawiedliwej, ponieważ Pan jest Sędzią, który nie ma względu na osoby” (Syr 35,11-12).

Niekiedy jest podkreślana surowość Boga jako sędziego (zob. Mdr 6,5; por. Ps 76,8), innym razem Jego łaskawość i umiar (zob. Mdr 12,10-22). Groza sądu, jaki Bóg ma przeprowadzić, ujawnia się przede wszystkim w obrazach „Dnia Pańskiego”.

2. „Dzień Pański” – dzień Sądu Bożego.

Biblijne obrazy „Dnia Pańskiego” w pewien sposób stanowią zapowiedź owego „ostatecznego dnia”. Widać to wyraźnie w kontekście literatury prorockiej, w której sposób wyrażania się został ukierun-

kowany w stronę apokaliptyki. Stąd też wizja Sądu Ostatecznego obejmującego grzeszników całego świata oraz wszystkie społeczności wrogie Bogu lub Jego ludowi stanowiło preludium obowiązkowe dla wszystkich prorockich zapowiedzi mającego nastąpić zbawienia (por. Ez 7,2; 2,6-21; So 1,2-18). A zatem Sąd Ostateczny stał się integralnym elementem „Dnia Pańskiego”. Przykładem tego może być wizja proroka Joela:

„Zgromadźcie się, a przyjdźcie,
wszystkie narody z okolicy,
zbierzcie się!
Sprowadź, Panie, swych bohaterów!
«Niech ockną się i przybędą
narody te na Dolinie Joszafat (*yəhōšāpāṭ* = „Jahwe osądzi”),
bo tam zasiądę i będę sądził narody okoliczne.
Zapuśćcie sierp, bo dojrzało żniwo;
pójdźcie i zstąpcie, bo pełna jest tłocznia,
przelewają się kadzie, bo złość ich jest wielka».
Tłumy i tłumy w Dolinie Wyroku [znajdować się będą],
bo bliski jest dzień Pański w Dolinie Wyroku” (Jl 4,11-14).

Wszystkie wspomniane narody mają się zgromadzić wokół Syjonu tam, gdzie mieszka Jahwe (zob. np. Ez 48,35; Ps 75,3), który dokona sądu w Dolinie Joszafat. Na uwagę zasługuje miejsce owego sądu: Dolina Joszafat. Nazwa ta nawiązuje do imienia judzkiego króla Jozafata (874-850 r. przed Chr.) (zob. 1 Krl 22; 2 Krn 17 – 20), który między innymi reorganizując sądownictwo, ustanowił trybunał sędziowski w Jerozolimie (zob. 2 Krn 19,5-11). Samo imię nosi znamiona imienia teoforycznego i oznacza: „Jahwe osądzi” – *Yəhōšāpāṭ*. Proroctwo Joela (w. 16) sugeruje, że dolina ta znajduje się w pobliżu Jerozolimy. Trudno jednak utożsamić ją z tą, która w dzisiejszych czasach jest tak nazywana. Obecna nazwa, czyli Dolina Joszafat, pojawiła się dopiero w IV w. po Chr., a związana została z Doliną Cedronu (por. *Wadi Kidron*). Tego rodzaju rozwiązanie zaproponował jeden z biblistów Jerome Murphy-O'Connor, który tekst Jl 4,12 połączył z Za 14,4:

„W owym dniu dotknie stopami Góry Oliwnej, która jest naprzeciw Jerozolimy od strony wschodniej, a Góra Oliwna rozstąpi się w połowie od wschodu ku zachodowi i powstanie wielka dolina. Połowa góry przesunie się na północ, a połowa na południe”.

Warto wspomnieć, że od czasów królów judzkich Dolina Cedronu była główną nekropolią Jerozolimy. Obecnie na zboczach tej doliny znajduje się wiele grobów pobożnych Żydów (a także muzułmanów i chrześcijan), którzy chcą, aby ich ciała znajdowały się blisko w dniu, w którym Bóg pojawi się w „dolinie Jozafata”.

Trudno jednak powiedzieć, czy Joel miał na uwadze jakieś konkretne miejsce, czy może wzmianka o Dolinie Joszafat posiada charakter symboliczny, który ma na celu udratyzowanie wizji przyszłego sądu. W w. 14 Joel dolinę tę dookreślił mianem *‘ēmeq heḥārūs* – „dolina rozstrzygnięcia” czy też „dolina wyroku”. Jest to miejsce, w którym – zgodnie z ludową tradycją – ma się dokonać Sąd Ostateczny. Można zatem przypuszczać, że Joel nie mówił tutaj o realnym miejscu, ale posłużył się nazwą Dolina Joszafat w znaczeniu symbolicznym.

Godna uwagi jest także wzmianka o bohaterach Jahwe – *gibbōrim* (= wojownicy). Być może jest tutaj nawiązanie do wojowników armii niebieskiej (zastępów Jahwe), czyli do aniołów (zob. Ps 103,20; por. Za 14,5). To właśnie do nich zwraca się Bóg, angażując ich w akcję przeprowadzania sądu nad narodami, których złość przekroczyła swe granice. W tym kontekście Joel posłużył się obrazem tłoczenia winogron: „[...] przelewają się kadzie, bo złość ich jest wielka” (Jl 4,13). Kolejny obraz, jaki

Joel wykorzystał do metaforycznego przedstawienia sądu Bożego, to żniwa: „Zapuscie sierp, bo dojrzało żniwo...” (Jl 4,13; por. Iz 17,5; 63,1-6). Można dostrzec tutaj pewne punkty styczności z przypowieścią Jezusa o końcu świata i sądzie ostatecznym (Mt 13,24-30). W wyjaśnieniu tej przypowieści Jezus wprost mianem żniw określił koniec świata, natomiast postacię żęńców utożsamiał z aniołami:

„[...] żniwem jest koniec świata, a żęńcami są aniołowie. Jak więc zbiera się chwast i spala ogniem, tak będzie przy końcu świata. Syn Człowieczy pošle aniołów swoich: ci zbiorą z Jego królestwa wszystkie zgorszenia i tych, którzy dopuszczają się nieprawości, i wrzucą ich w piec rozpalony; tam będzie płacz i zgrzytanie zębów. Wtedy *sprawiedliwi jaśnieć będą jak słońce w królestwie Ojca swego*. Kto ma uszy, niechaj słucha” (Mt 13,39-43; por. Dn 12,3).

Należy także wspomnieć, że zawarty w Ap 14,14-20 obraz Sądu Ostatecznego nawiązuje wprost do wizji Joela, a także do wizji Daniela:

„Potem ujrzałem:
oto biały obłok –
a Siedzący na obłoku, podobny do Syna Człowieczego,
miał złoty wieniec na głowie,
a w ręku ostry sierp.
I wyszedł inny anioł ze świątyni,
wołając głosem donośnym do Siedzącego na obłoku:
«Zapusc Twój sierp i żniwa dokonaj,
bo przyszła już pora dokonać żniwa,
bo *dojrzało żniwo* na ziemi!»
A Siedzący na obłoku rzucił swój sierp na ziemię
i ziemia została zżęta.
I wyszedł inny anioł ze świątyni, która jest w niebie,
i on miał ostry sierp.
I wyszedł inny anioł od ołtarza,
mający władzę nad ogniem,
i donośnie zawołał do mającego ostry sierp:
«Zapusc twój ostry sierp
i poobcinaj grona winorośli ziemi,
bo jagody jej dojrzały!»
I rzucił anioł swój sierp na ziemię,
i obrał z gron winorośl ziemi,
i wrzucił je do *tłoczni* Bożego gniewu – ogromnej.
I wydeptano tłocznę poza miastem,
a z tłoczni krew wytrysnęła aż po wędzidła koni,
na tysiąc i sześćset stadiów”.

Mając na uwadze metaforyczne wizje związane z Sądem Ostatecznym, warto jeszcze przywołać pro-roctwo Malachiasza:

„Oto Ja pošlę anioła mego, aby przygotował drogę przede Mną, a potem nagle przybędzie do swej świątyni Pan, którego wy oczekujecie, i Anioł Przymierza, którego pragniecie. Oto nadejdzie, mówi Pan Zastępów. Ale kto przetrwa dzień Jego nadejścia i kto się ostoi, gdy się ukaże? Albowiem On jest jak ogień złotnika i jak ług farbiarzy. Usiądzie więc, jakby miał przetapiać i oczyszczać srebro, i oczyści synów Lewiego, i precedzi ich jak złoto i srebro, a wtedy będą składać Panu ofiary sprawiedliwe. [...]

Oni będą moją własnością, mówi Pan Zastępów, w dniu, w którym będę działał, a będę dla nich łaskawy, jak jest litościwy ojciec dla syna, który jest mu posłuszny. [...] Bo oto nadchodzi dzień palący jak piec, a wszyscy pyszni i wszyscy wyrządzający krzywdę będą słomą, więc spali ich ten nadchodzący dzień, mówi Pan Zastępów, tak że nie pozostawi po nich ani korzenia, ani gałązki. [...] I podepczecie grzeszników, gdyż oni obrócą się w popiół pod stopami nóg waszych w dniu, w którym Ja będę działał – mówi Pan Zastępów” (Ml 3,1-3.17).

Malachiasz w swej wizji sądu Jahwe posłużył się z kolei metaforą usuwania brudu z tkanin za pomocą ługu (= pewnego rodzaju środka oczyszczającego; por. Jr 2,22) czy też oczyszczania szlachetnych metali poprzez przetapianie ich, czyli wypalanie z nich tego, co nieszlachetne i zanieczyszczające.

Motyw sądu eschatologicznego, w którym można widzieć zapowiedź Sądu Ostatecznego, obecny jest także w Księdze Judyty:

„Biada poganom, którzy powstają przeciw memu narodowi: Pan Wszechmocny ich ukarze w dzień sądu, ześle w ich ciało ogień i robactwo, i jęczeć będą z bólu na wieki” (Jdt 16,17).

W świetle przytoczonych słów, Bóg jawi się jako władca, który suwerennie kieruje losami ludzi i wymierza im sprawiedliwość. Autor Księgi Judyty wzmiankując o „dniu sądu”, w wyniku którego ogień i robactwo dręczyć będą wrogów Boga na wieki (zob. Jdt 16,17: *héōs aiōnos*), uświadomił swym adresatom, że Boża sprawiedliwość dosięga człowieka również poza granicami doczesności.

3. Powtórne przybycie Syna Człowieczego na ziemię, aby osądzić.

Jak wynika z analizy tekstów na temat „Dnia Pańskiego” z dniem ostatecznym łączy się nierozdzielnie sąd Boży – Sąd Ostateczny (por. Ez 7,3.27). Z treści zwłaszcza Ewangelii Mateuszowej wiadomo, że ma go dokonać Syn Człowieczy (zob. Mt 10,23; 13,41; 16,27.28; 19,28; 24,27.30.37.39.44; 25,31). Opis tego wydarzenia podał Ewangelista Mateusz (Mt 25,31-46). Analizując ten opis, biorąc pod uwagę zwłaszcza pierwszy werset tego opisu, można zauważyć wyraźne nawiązanie do proroctwa z Księgi Daniela, zawartego w Dn 7,13-14. W wizji Daniela należy zatem szukać starotestamentalnej zapowiedzi powtórnego przyjścia na ziemię Syna Człowieczego, czyli Jezusa Chrystusa jako sędziego:

„Patrzałem w nocnych widzeniach:
a oto na obłokach nieba przybywa
jakby Syn Człowieczy.
Podchodzi do Przedwiecznego
i wprowadzają Go przed Niego.
Powierzono Mu panowanie,
chwałę i władzę królewską,
a służyły Mu wszystkie narody, ludy i języki.
Panowanie Jego jest wiecznym panowaniem,
które nie przeminie,
a Jego królestwo nie ulegnie zagładzie” (Dn 7,13-14).

W wizji tej mowa jest o postaci *jakby Syna Człowieczego*. Aramejskie wyrażenie *kābar 'ēnāš* (dosłownie: „jakby syn człowieka”) oznacza „kogoś podobnego do istoty ludzkiej”. W identyfikacji tejże postaci decydujące znaczenie posiada partykuła porównawcza *kə*, która uwypukla bardziej niepodobieństwo niż podobieństwo i wyraża nie tyle przynależność postaci do rodzaju ludzkiego, co właśnie jej odrębność od niego. A zatem w wizji Daniela postać *jakby Syna Człowieczego* można uznać za istotę niebiańską, posiadającą boski status, różny jednakże od samego Boga. Niemniej jednak *jakby Syn*

Człowieczy jawi się jako postać ściśle związana z osobą Przedwiecznego, czyli Boga (zob. Dn 7,9), od którego otrzymał władzę i godność królewską, obejmującą wszystkie „narody, ludy i języki”. To królowanie ma mieć wymiar wieczny, nie przemijający i nie ulegający zagładzie. Warto zauważyć, że wieczne i uniwersalne królowanie prorocy zawsze łączyli z osobą Mesjasza (por. Iz 7 – 11; Mi 5; Ps 2; 72; 110). Chociaż w wizji Daniela *jakby Syn Człowieczy* nie jest identyfikowany wprost z sędzią, który przeprowadza sąd nad światem, to jednak jego pojawienie wpisuje się w obraz sądu: „Sąd zasiadł i otwarto księgi” (Dn 7,10). Można jedynie wnioskować, że wraz z władzą królewską otrzymał również władzę sądenia (por. Salomon, który jako król wykonywał władze sądenia – por. 1 Krl 3,4-28). Uczestnictwo *jakby Syna Człowieczego* w sądzie może sugerować wzmianka o tronach, które zostały postawione. Być może wyrażenie „trony” w liczbie mnogiej odnosi się do Przedwiecznego i postaci *jakby Syna Człowieczego*. Chociaż w wizji nie ma wprost powiedziane, że *jakby Syn Człowieczy* został wprowadzony na tron, to jednak w w. 14, gdzie mowa jest o przekazanej godności królewskiej *jakby Synowi Człowieczemu*, można dostrzegać myśl o jego intronizacji. To z kolei pozwala przypuszczać, że *jakby Syn Człowieczy* uczestniczy także w Boskiej władzy sądenia. Tego rodzaju interpretacja posiada swoje odbicie w przekazach ewangelicznych o Synu Człowieczym, który jawi się jako eschatologiczny sędzia. Widać to przede wszystkim w przekazanym przez Ewangelistę Mateusza obrazie Sądu Ostatecznego, który zaczyna się od słów:

„Gdy Syn Człowieczy przyjdzie w swej chwale i wszyscy aniołowie z Nim, wtedy zasiądzie na swoim tronie pełnym chwały. I zgromadzą się przed Nim wszystkie narody, a On oddzieli jednych [ludzi] od drugich, jak pasterz oddziela owce od kozłów” (Mt 25,31).

Uzupełnieniem tej wizji mogą być słowa Jezusowego nauczania z Ewangelii Janowej:

„Ojciec bowiem nie sądzi nikogo, lecz cały sąd przekazał Synowi. [...] Zaprawdę, zaprawdę, powiadam wam: Kto słucha słowa mego i wierzy w Tego, który Mnie posłał, ma życie wieczne i nie idzie na sąd, lecz ze śmierci przeszedł do życia. [...] Przekazał Mu władzę wykonywania sądu, ponieważ jest Synem Człowieczym” (J 5,22.24.27).

Do wizji Daniela z Dn 7 nawiązał także autor Apokalipsy, który utożsamiając postać *jakby Syna Człowieczego* z Chrystusem zmartwychwstałym i wywyższonym (por. Ap 1,7.18), w wizji zawartej w Ap 14,14-16 wprost dostrzega w Nim sędziego. Opis ten opiera się na metaforycznym obrazie żniw, co wyraźnie wskazuje na koniec świata i czas Sądu Ostatecznego, w czasie którego dokona się oddzielenie sprawiedliwych od grzeszników, w następstwie czego ci pierwsi otrzymają nagrodę, a drudzy zostaną przeznaczeni na wieczne potępienie. Tę prawdę z kolei wyraźnie zapowiada wizja z Dn 12,2:

„Wielu zaś, co posnęli w prochu ziemi, zbudzi się: jedni do wiecznego życia, drudzy ku hańbie, ku wiecznej odrazie”.

4. Wizja sądu w Księdze Mądrości.

Obraz sądu, który może być zapowiedzią Sądu Ostatecznego wylania się także z kart Księgi Mądrości. W Mdr 3,1-9, gdzie mowa jest o losie pośmiertnym sprawiedliwych, pojawia się wzmianka o „dniu nawiedzenia” – *kairós episkopés* (zob. Mdr 3,7). Biorąc pod uwagę cały kontekst perykopy, wielu egzegetów dopatruje się tutaj aluzji do Sądu Ostatecznego. Wówczas – jak zaznaczył autor Księgi Mądrości – sprawiedliwi „zajaśnieją”. Oznacza to przyszły, „nowy stan” sprawiedliwych, którzy jaśnieć będą chwałą Bożą. Można dostrzec tutaj nawiązanie do Dn 12,3:

„Mądrzy będą świecić jak blask sklepienia, a ci, którzy nauczyli wielu sprawiedliwości, jak gwiazdy przez wieki i na zawsze”.

W dniu sądu sprawiedliwi zajaśnieją Bożą chwałą i „rozbiegną się jak iskry po ściernisku”, co jest metaforycznym przedstawieniem ich triumfu nad grzesznikami/bezbożnymi. Górując w dniu sądu nad grzesznikami, sprawiedliwi nadto zniszczą ich i pochłoną tak, jak niszczą wszystko iskry ognia rozrzucone na ściernisko. Oprócz triumfu w dniu sądu sprawiedliwi dostąpią także współuczestnictwa w Bożkiej władzy sądenia ludów i panowania nad nimi:

„Będą sędzić ludy, zapanują nad narodami, a Pan królować będzie nad nimi na wieki”
(Mdr 3,8).

W następnych wersetach autor Księgi Mądrości poruszył także kwestię sądu i kary, która ma być wymierzona grzesznikom/bezbożnym (zob. Mdr 3,10):

„Z bojaźnią przyjdą zdać sprawę z win swoich, a w twarz ich oskarżą własne nieprawości” (Mdr 4,20).

W chwili „zdawania sprawy” ze swoich win, czyli w chwili sądu, oskarżycielami grzeszników będą ich własne czyny (nieprawości). Konfrontując z pośmiertnym losem sprawiedliwych własne mniemanie o nich i patrząc przez ten pryzmat na swoje życie doczesne, uświadomią sobie swoją nieprawość (por. Mdr 5,1-14), błędne myślenie i tragiczny finał swego życia (por. Mdr 5,1-14). Sąd w tym kontekście jawi się jako eschatologiczne wypełnienie się sprawiedliwości. Do tej idei nawiązuje kolejna perykopa:

„A sprawiedliwi żyją na wieki;
zapłata ich w Panu i staranie o nich u Najwyższego.
Dlatego otrzymają wspaniałe królestwo
i piękny diadem z rąk Pana;
osłoni ich bowiem prawicą,
ochraniać ich będzie ramieniem.
Jak zbroję przywdzieje swoją zapalcząwość
i uzbroi stworzenie ku odparciu wrogów.
Jak pancerzem okryje się sprawiedliwością
i jak przyłbicą osłoni się sądem nieobłudnym.
Weźmie świętość za puklerz niezwyciężony
i jak miecz wyostrzy gniew nieubłagany,
a razem z Nim świat będzie walczył przeciw nierozumnym.
Polecą z chmur celne pociski błyskawic,
pomkną do celu jak z dobrze napiętego łuku,
a gniewne grady wyrzucone zostaną jak z procy.
Wzburzą się przeciw nim wody morskie
i rzeki nieubłaganie ich zatopią.
Podniesie się przeciw nim powiew mocy
i jak wichura ich zmiecie.
Tak nieprawość spustoszy całą ziemię,
a nikczemność obali trony możnowładców” (Mdr 5,15-23).

W przytoczonym fragmencie w ramach sceny sądu (ww. 17-23) Bóg jawi się zarówno jako wojownik, jak i sędzia, który uzbrojony jest w sprawiedliwość, sąd nieobłudny i świętość. Moment sądu jest tutaj przedstawiony jako czas karania: Bóg odziany w „zbroję zapalcząwość” (zob. Mdr 5,17) będzie walczył „mieczem gniewu nieubłaganego” z wszystkimi wrogami. Sojusznikami Boga w tym dziele będą siły natury (zob. Mdr 5,21-23). Ostatecznie cała ziemia zostanie spustoszona, a trony możnowładców obalone. Dokona tego nie tyle Bóg, co nieprawość i nikczemność grzeszników, która obróci się prze-

ciw nim samym. A zatem zniszczenie ziemi będzie rezultatem bezprawia popełnionego przez złoczyńców, jak również wywrócenie tronów możnowładców dokona się z powodu ich złego postępowania.

* * *

Stary Testament zawiera wiele obrazów, które można traktować jako zapowiedzi Sądu Ostatecznego, który przeprowadzi Chrystus. Tę prawdę zapowiada w pierwszej kolejności postrzeganie Boga jako sędziego, który osądza każdego człowieka, wymierzając mu sprawiedliwość. Zapowiedzi Sądu Ostatecznego coraz wyraźniej były zarysowywane przez starotestamentalnych autorów w wizjach „Dnia Pańskiego”. Jako szczególne proroctwo w tym kontekście jawi się wizja Daniela o *jakby Synu Człowieczym*. Nawiązania do tej wizji uwidaczniają się zarówno w Ewangeliach, jak i Apokalipsie. Pogłębienie myśli na temat Bożego sądu można znaleźć na kartach literatury mądrościowej, zwłaszcza w Księdze Mądrości.

Bibliografia:

- Auvray P., Léon-Dufour X., „Dzień Pański”, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, tłum. i oprac. K. Romaniuk, Poznań: Wydawnictwo „Pallottinum”, 1994, s. 247-253.
- Baksik S., *Księga Judyty. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (Pismo Święte Starego Testamentu VI/2), Poznań: Wydawnictwo „Pallottinum”, 1963.
- Corbon J., Grelot P., „Sąd”, w: *Słownik teologii biblijnej*, s. 860-866.
- Dąbek T.M., *Biblia o końcu świata*, Kraków: Wydawnictwo M, 2011.
- Delorme J., „Syn Człowieczy”, w: *Słownik teologii biblijnej*, s. 920-924.
- Drozd J., „Księga Joela. Wstęp – przekład – komentarz”, w: *Księgi proroków mniejszych. Ozeasza – Joela – Amosa – Abdiasza – Jonasza – Micheasza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (Pismo Święte Starego Testamentu XII/1), Poznań: Wydawnictwo „Pallottinum”, 1968, s. 219-157.
- Homerski J., *Ewangelia według św. Mateusza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (Pismo Święte Nowego Testamentu III/1), Poznań-Warszawa: Wydawnictwo „Pallottinum”, 1979.
- Parchem M., *Księga Daniela. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament XXVI), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2008.
- Peter M., „Księga Malachiasza. Wstęp – przekład – komentarz – ekskursy”, w: *Księgi proroków mniejszych. Nahuma – Habakuka – Sofoniasza – Aggeusza – Zachariasza – Malachiasza. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (Pismo Święte Starego Testamentu XII/2), Poznań: Wydawnictwo „Pallottinum”, 1968, s. 461-508.
- Ponizy B., *Księga Mądrości. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Stary Testament XX), Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2012.

Pytanie: Który z proroków mówił o Dolinie Joszafat?